

*General-pukovnik
u penziji*

DUŠAN PEKIĆ

Mogućnost strategijskog iznenađenja i mere za njegovo sprečavanje u koncepciji opštenarodne odbrane

U vojnoj teoriji postoje veoma kontraverzna mišljenja o tome da li je strategijsko iznenađenje moguće ili nije. Takva protivurečna mišljenja i gledanja posledica su jednostranog prilaza tome problemu. Pored toga, razlike se javljaju i zbog toga što ima različitih definicija strategijskog iznenađenja, kao i zbog toga što nisu sagledani svi njegovi aspekti.

Međutim, teorija i praksa iznenađenja nisu proizvodi samo savremene vojne misli i ratne veštine. Istorija ratova obiluje mnoštvom primera, kako strategijskog i operativnog, tako i taktičkog iznenađenja.

U prošlosti, iznenađenja su ostvarivali napadači (agresori), ali isto tako i branioci — napadnuti ako nisu bili poraženi posle prvih udara. No, činjenica da je u istoriji ratova postizano strategijsko iznenađenje, naročito kada je u pitanju agresor i kada to čini u početnom periodu rata, nije dovoljan dokaz da je to neka zakonitost (privilegija agresora) i da se iznenađenje ne može sprečiti. Ono je samo jedno od načela strategije, kojim se ona uvek koristila i kojim će se koristiti, bilo da se radi o napadaču ili braniocu.

Ovde se ne osporava izvesna prednost agresora za nanošenje prvog iznenadnog udara napadnim sredstvima iz vaz-

dušnog prostora, bilo u pogledu vremena ili objekta, tj. mesta dejstva, a naročito ako je agresor velika sila. No, i tada se ne može govoriti o mogućnosti postizanja apsolutnog iznenađenja, jer dobro organizovana odbrana mora, u najgorem slučaju, otkriti letilice na putu i dočekati ih svojim protivvazдушnim i protivrakelnim sistemom i pripremiti iznenađenje agresoru nanošenjem gubitaka njegovim letilicama, a kada se radi o tehnički ravnopravnom braniocu, on može prirediti iznenađenja agresoru i protivudarom svojih napadnih sredstava iz vazdušnog prostora i brzinom reagovanja. Pored toga, branilac može postići i druga iznenađenja, kao što su: neočekivana čvrstina i žilavost otpora, masovnost otpora, optimalnost organizacije i taktike odbrane itd.

Neki vojni pisci često se pozivaju na iznenađenja koja je postigla fašistička Nemačka na početku drugog svetskog rata u napadu na Poljsku, Dansku, Norvešku, Holandiju, Belgiju, Jugoslaviju i SSSR, kao i na, neposredno pre toga, »iznenaadni« i drzak anšlus Austrije i okupaciju Čehoslovačke. Nemci su ove zemlje iznenadili svojom vojnom moći, svojom taktikom i strategijom, a neke i vremenom početka napada.

Međutim, postavlja se pitanje da li su ove zemlje morale biti iznenađene. Brojne su činjenice, koje ukazuju na to da su mogle izbeći iznenađenje. Ali, one su svojom nespremnošću (ili verovanjem fašistima) »dozvolile« da budu iznenađene. Celom svetu je još od 1934. godine bilo jasno u kom pravcu se kreće razvoj u Nemačkoj, a Hitler nije krio svoje planove i ideje već, dapače, on ih je glasno propagirao. I posle anšlusa Austrije i okupacije Čehoslovačke, sve zemlje su ostale manje-više ravnodušne ili nedovoljno aktivne na planu izgradnje efikasnije odbrane (pojedinačno ili zajednički). Hitler je na paradama u Berlinu pokazivao za kakav se rat sprema i ko će biti osnovni nosilac borbenih dejstava u tom ratu. Ali, sve zemlje, osim SSSR, i unatoč tome ništa nisu učinile da izmene svoje koncepcije odbrane, posebno da jačaju protivvazдушnu i protivoklopnu odbranu, kao i odbranu od vazdušnih desanata. Čak ni SSSR nije na tom planu učinio sve što je mogao, iako je za njega opasnost bila najočiglednija.

Nemci su sve do kraja 1941. godine svoje protivnike uglavnom pobeđivali iznenađenjem u brzini dejstva, a zatim drugim iznenađenjima. Nisu im dali vremena da se po svojim planovima, zasnovanim na klasičnim shvatanjima odbra-

ne i rata, mobilišu i razviju, pa je branilac uvek bio mnogostruko slabiji, iako opšti odnos snaga nije bio takav (primer: Poljska, Francuska i početni period rata sa SSSR).

Kasnije su neke zemlje »dozvolile« da ih Nemci iznenade i nekim vrstama oružja, kao što su V-1, V-2 i dr. Ali, kada je rat sa fašističkom Nemačkom postao surova stvarnost i kada su nestale sve iluzije, onda su i okupirani narodi pripremili ne mala iznenađenja Hitleru i njegovoj, do tada, nepobedivoj armiji. Najveće iznenađenje za Hitlera nesporno je bio oružani ustanak naroda Jugoslavije, pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije, na čelu sa drugom Titom. A zatim su sledila i bezbrojna druga iznenađenja u Jugoslaviji, kao i mnogobrojna iznenađenja u ostalim okupiranim zemljama. To isto su, kasnije, činili narodi Azije i Afrike protiv osvajača — okupatora, a posebno iznenađenje kao branilac pripremio je narod Vijetnama oružanim snagama SAD i njihovoj neuporedivoj tehničkoj i ekonomskoj superiornosti.

Iz ovog kratkog istorijskog osvrta mogli bismo izvući sledeći zaključak: nespremnost protivnika uvek je bila šansa za iznenađenje, koje je donosilo velike prednosti. Spreman branilac, makar i mnogo tehnički inferiorniji, nije morao biti iznenađen u strategijskim i operativnim razmerama ako je preduzeo neophodne mere, a mogao je pripremiti mnogobrojna iznenađenja agresoru.

U daljoj razradi ove teme težište će biti na analizi fenomena iznenađenja u savremenim uslovima i pronalaženju nekih zakonitosti i činjenica koje će dokazivati da li je i kakvo iznenađenje moguće, sa akcentom na mere za sprečavanje i ublažavanje iznenađenja, posebno u uslovima primene koncepcije opštenarodne odbrane.

*

Ne može se bez rezerve prihvatiti teza da savremeni uslovi i najsavremenije naoružanje mnogo više pogoduju iznenađenju nego njegovom sprečavanju. O tome je već bilo reči. Još jednom treba konstatovati da, koliko god su savremena sredstva doprinela većoj mogućnosti iznenađenja, isto toliko su doprinela (skoro u istoj proporciji) i njegovom spre-

čavanju i odvrćanju. Razume se, pod uslovom da se poseduju odgovarajuća sredstva osmatranja i protivudara.

Međutim, kada to upoređujemo sa iskustvima iz prošlosti, onda se ipak mora istaći i sledeće:

— da je u sadašnje vreme lakše postići iznenađenje i da su posledice mnogo veće i teže (dalekosežnije) nego u prošlosti, zbog postojanja sredstava velike razorne moći, neograničenog dometa i sa izvanredno velikom brzinom leta;

— da velike i agresivne zemlje, sa milionskim mirnodopskim armijama (izuzetno i male agresivne zemlje) mogu u svakom momentu otpočeti napad na neku drugu zemlju, posebno malu, i ako ona nije neprekidno spremna za adekvatnu odbranu, onda mogu postići strategijsko iznenađenje, a u protivnom — ne;

— neprekidna spremnost je jedina mogućnost za sprečavanje iznenadnog napada (agresije).

Za momenat ćemo se zadržati na definiciji iznenađenja. Ono se definiše kao neočekivano dejstvo u pogledu vremena, načina dejstva, mesta (pravca), upotrebljenih sredstava i postupaka. Iznenađenjem se parališe i dezorganizuje neprijatelj i nanose mu se osetni, a nekad i katastrofalni gubici. Iznenađeni se lišava mogućnosti organizovanog i efikasnog otpora makar za izvesno vreme, što omogućava postizanje uspeha u borbi čak i relativno slabijim snagama. Po značaju i posledicama iznenađenje može biti taktičko, operativno i strategijsko, a po intenzitetu — delimično ili potpuno.

Strategijskim iznenađenjem se dezorganizuju i parališu oružane snage protivnika u celini ili njihov značajan deo, uništava se ili parališe jedan ili više strategijskih objekata, važni komunikacijski pravci i čvorovi, ozbiljnije se otežava mobilizacija i strategijski razvoj, narušava sistem veza i slično. Znači, strategijskim iznenađenjem se postiže strategijski efekat koji suprotna strana nije očekivala. Iznenađena strana je neočekivano mnogo izgubila u vremenu ili je pretrpela velike gubitke ili je neočekivano paralisana u nekoj drugoj delatnosti od strategijskog značaja, što će imati posledice na ceo tok rata.

Iskustvo je pokazalo da se i prilikom očekivanog napada (agresije) može postići iznenađenje ako napadnuta strana nije preduzela konkretne mere za njegovo sprečavanje. (Primeri: napad fašističke Nemačke na SSSR 22. juna 1941, na-

pad Japanaca na Perl Harbur 7. decembra 1941, napad Izraela na UAR 5. juna 1967. godine.)

Pristalice stava da se u sadašnje vreme ne može postići strategijsko iznenađenje uglavnom za to iznose dva argumenta: (1) da svakom ratu obavezno prethodi period zategnute situacije, i (2) da postoje veoma razvijena sredstva detekcije. Međutim, ako bismo i prihvatili ove argumente, to još uvek nije dokaz da se ne može postići strategijsko iznenađenje. Period zategnute situacije može trajati duže vreme (i nekoliko godina), a da se ne zna kada će agresor napasti (kojeg dana, pa čak ni meseca), zatim, koju zemlju, kojim pravcem, kojim snagama i sredstvima itd. Isto tako, i pored postojanja najsavremenijih sredstava detekcije i izviđanja, počev od klasičnih do kosmičkih brodova i orbitalnog izviđanja, ne može se sigurno tvrditi da će se pravovremeno otkriti pripreme za agresiju i da će se tek posle toga moći preduzeti sve potrebne mere. Jer, otkrivanje lansiranja raketa i poletanja aviona ne može se smatrati pravovremenim otkrivanjem agresije, iako je i to presudno u raketno-nuklearnom ratu za izvršenje (uzvrat) raketno-nuklearnog protivudara. U takvom ratu napadnutoj strani, koja takođe poseduje respektivne nuklearne potencijale i visok stepen stalne gotovosti, dovoljno je i pola sata ranije dato upozorenje da bi agresoru uzvratila uništavajući udarac i tako njegovu prednost od pola sata svela na minimum. Ali, ovde se podrazumeva prethodna spremnost i određena stalna gotovost branioca za odbranu.

Budući da je svetski raketno-nuklearni rat sve manje verovatan, jer on nije u interesu dveju supersila, ovom prilikom težišno će se razmatrati mogućnost i posledice iznenađenja u lokalnim ratovima. Razlog je što su lokalni ratovi učestala pojava u savremenim uslovima, pa su pitanje mogućnosti iznenadne agresije i način njenog sprečavanja u tim ratovima veoma aktuelni.

U lokalnom ratu otkrivanjem poletanja aviona, pokreta brodova i motorizovanih kolona ne obezbeđuje se pravovremeno otkrivanje priprema za agresiju, niti se obezbeđuje vreme za protivmere u celini, ali su ipak obezbeđene neke protivmere (PVO, PDO, POB). S tim u vezi, postavljaju se pitanja — kako se može sprečiti strategijsko iznenađenje i da li se ono uopšte može izbeći, zatim, da li inicijativa u tom pogledu uvek pripada agresoru itd.

Na osnovu iznetih činjenica, može se reći da je iznenađenje relativan pojam zbog toga što neka zemlja i pored očigledne pretnje od agresora u trajanju od šest i više meseci može biti iznenađena, a nekoj je dovoljno i dva dana upozorenja pa da izbegne iznenađenje. Sve zavisi od stepena stalne gotovosti za odbranu i od sposobnosti za brzo reagovanje. Međutim, uvek se postavlja zahtev za minimalno vreme upozorenja. Ostaje problem — kako to obezbediti.

Pored toga, treba napomenuti da su neki koncepti (sistemi) odbrane manje, a drugi više osetljivi na iznenadne napade. Odbrana koja počiva isključivo na elementima profesionalne vojske (KoV, RV i RM) uvek je osetljivija od one koncepcije koja počiva na otporu celokupnog naroda. Potencijalnom agresoru nije teško otkriti baze (garnizone, skladišta, položaje) stajaće vojske i u nekom momentu iznenadno dejstvovati po njima (makar i po većem broju) i na taj način znatno umanjiti njihovu efikasnost i dovesti u pitanje ceo sistem odbrane. Međutim, ako odbrana počiva na svenarodnom otporu, na otporu svih za borbu sposobnih građana, onda se efekat iznenađenja znatno smanjuje. Ta razlika u efektu iznenađenja je zbog toga što agresor, u prvom slučaju, ima određen broj ciljeva (koje je lakše neutralisati), a u drugom slučaju, ciljevi su toliko brojni (čitava državna teritorija) da ih je gotovo nemoguće determinisati, a još teže neutralisati. Takvu odbranu, koja se nalazi svuda, na svakoj tački državne teritorije, a u miru skoro i nema nekih značajnijih vojnih objekata, teško je iznenaditi, razume se, pod uslovom da i takva odbrana ima određen stepen gotovosti, tj. da celokupne snage odbrane mogu za najkraće vreme, od saznanja za agresiju, stupiti u dejstvo. To znači da snage odbrane moraju imati organizovane i obučene oružane jedinice i štabove, koje imaju svoje mobilizacijske planove i planove upotrebe u ratu. Jedinice mogu biti organizovane na teritorijalnom i proizvodnom principu (ili kombinovano). Spremnost i efikasnost takve odbrane zastupljena je svuda i na svakom mestu, na čitavoj državnoj teritoriji. Jedinice teritorijalne odbrane nalaze se i u prvom i u drugom stratezijskom ešelonu. A racionalna kombinacija stajaće vojske sa svenarodnim otporom još više povećava efikasnost svenarodne odbrane.

Međutim, treba naglasiti da i u okviru stajaće vojske postoje manje i više osetljivi objekti po kojima agresor teži

da iznenadno dejstvuje. Najprivlačniji ciljevi za iznenadni napad agresora jesu baze i objekti ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice branioca. Zato u tim vidovima treba do postojati najveći stepen gotovosti, kao i najveći stepen žilavosti (uređenja teritorije). Svi objekti koji bi mogli biti prvi ciljevi iznenadnog napada trebalo bi da budu pod zemljom, a pokretni objekti treba da su sposobni da se za nekoliko minuta razmeste ili sklone u podzemna skloništa.

I glomazne formacije kopnene vojske mogu biti unosni ciljevi za iznenadan napad. Zato se ne samo izborom adekvatne koncepcije i oblika vođenja rata već i stvaranjem adekvatne strukture oružanih snaga i pogodnih formacija (lakah, pokretnih) smanjuje efekat, kao i posledice eventualnog iznenadnog napada. No, i pored toga, stalno treba imati u vidu da će agresor uvek težiti da sakrije i maskira početak agresije i da iznenadi branioca.

Upravo zbog teškoća u otkrivanju priprema agresije (zbog postojanja jakih mirnodopskih armija i raznih sredstava i metoda maskiranja) i u određivanju vremena njenog početka, pravca dejstava, sredstava i postupaka agresora, potrebno je da branilac sprovodi određene stalne — trajne mere i postupke da bi se izbeglo iznenađenje ili da se ono bar u najvećoj meri ublaži. Imajući u vidu velike mogućnosti konvencionalnih savremenih ratnih sredstava, treba naglasiti da je u sadašnje vreme osnovni problem kako sprečiti iznenađenje u početku agresije i njegove dalekosežne posledice. Jer, ako se izbegne iznenađenje u prvom udaru, u početku agresije, mnogo je lakše parirati svim drugim postupcima agresora, pa i onim iznenadnim.

Koje su to mere, sredstva i postupci kojima se sprečava iznenadnost agresije? Naravno da se ne može dati recept koji bi obuhvatio sve mere i postupke i važio za sve uslove i situacije, ali ćemo, ipak, pokušati da ukažemo na najvažnije, što doprinosi sprečavanju iznenadne agresije.

Prvo, vojna i politička misao (nauka) u jednoj zemlji, na osnovu postojećih odnosa, tendencija njihovog daljeg razvoja i sredstava, posebno vojnih — treba na vreme da ukažu na to kakvi su ratovi mogući u današnjem svetu i u kojim područjima. To će omogućiti da se i u oblasti teorije razrade odgovarajuće mere za sprečavanje iznenađenja.

Drugo, političko rukovodstvo zemlje (politika) treba pravovremeno da ukaže na potencijalne agresore. To će sprečiti iznenađenje u odnosu na mogućeg agresora i omogućiti konkretne pripreme zemlje u odnosu na svakog agresora. U protivnom, ako bi zemlja bila iznenađena, to bi imalo teške posledice, jer bi bila zatečena nespremna za odbranu od tog agresora. U tom slučaju, otpor bi bio stihijan i u početnom periodu rata sa velikim gubicima.

Treće, ako se proceni da zemlja može biti napadnuta i da je opasnost verovatna, mora se na vreme zauzeti stav o obliku rata i doktrini (konceptiji) njegovog vođenja. Veoma je važno pravovremeno izabrati adekvatnu koncepciju kojom se obezbeđuje uspešno suprotstavljanje svakom agresoru u bilo kojem vidu agresije. Ona se mora zasnivati na konkretnim uslovima, sopstvenim potrebama i mogućnostima.

Pored toga, neophodno je da se na svim nivoima organizovanosti društva i u svim oblastima delatnosti preduzimaju konkretne mere radi jačanja odbrambenih sposobnosti celokupne društvene zajednice. Razume se da su te mere najobimnije i najkonkretnije u vojnim ustanovama i organizacijama (jedinicama), ali su one neophodne i u organizacijama udruženog rada, društveno-političkim organizacijama, ustanovama i dr. Treba posebno naglasiti da savremeni zahtevi za sprečavanje iznenađenja traže da makar najmanje jedna desetina od ukupno predviđenih oružanih snaga jedne zemlje treba da postoji još u miru, savremeno organizovana i opremljena (kao deo naoružanog naroda), koja bi imala zadatak da preduzima mere za sprečavanje iznenađenja, da otkrije neposrednu opasnost od agresije, da odbije agresiju manjih snaga, stvori vreme za mobilizaciju i razvoj svih snaga zemlje u slučaju napada nadmoćnijih snaga agresora. U mirnodopskoj armiji treba da se obezbedi stručna obuka makar većeg dela vojnih obveznika za ratnu armiju (naoružani narod), a posebno obuka komandnog kadra za sve vrste jedinica oružanih snaga. Ovakvo rešenje, sa određenim snagama u miru, za sada smatramo da je najekonomičnije i najefikasnije u koncepciji opštenarodne odbrane.

Pored iznetog, za sprečavanje iznenadne agresije veoma su značajne i sledeće mere:

— adekvatna razvijenost obaveštajno-izviđačke službe (ona bi morala garantovati da je u stanju da otkrije neposredne pripreme za agresiju, makar 2—3 dana pre njenog početka);

— postojanje sigurnog i jedinstvenog sistema za uzbunjivanje za celu državnu teritoriju, koji je u stanju da za 3—5 minuta »stavi u pokret« sve subjekte i snage odbrane;

— stalna borbeno gotovost stajaće armije, tj. da je ona u stanju da u roku od jednog minuta pa do pet časova (zavisno od vrste jedinice — roda — službe) od signala za uzbunu stupi u dejstvo sa određenih položaja;

— sposobnost zemlje da za najkraće vreme (1 sat do 5 dana) izvrši mobilizaciju svih snaga, počev od jedinica oružanih snaga i civilne zaštite pa do privrednih kapaciteta i svih drugih delatnosti, organizacija i službi određene društvene zajednice;

— obučenost celokupnog stanovništva, tako da svako zna svoje mesto i svoj zadatak u ratu, da na određeni signal automatski postupa po njemu, kao i neophodna političko-psihološka priprema, koja se postupno sve više intenzivira;

— uređenje teritorije za rat, koju sprovodi svako sa svog aspekta: oružane snage (jedinice teritorijalne i operativne armije) — za pružanje žilavog otpora, privreda — za bezbedniju proizvodnju i snabdevanje u ratu;

— postojanje adekvatnih ratnih planova za svaku vojnu, proizvodnu i drugu organizaciju, u kojima će biti određeni: zadatak, lokacija, snage, sredstva, odnosi sa drugim organizacijama, sopstveno obezbeđenje itd.

Ovde je ukazano na minimum mera i uslova koje treba obezbediti da bi se izbeglo ili u najvećoj meri ublažilo iznenađenje. Razume se da postoje i brojne druge mere i rešenja kojima se sprečavaju i ublažavaju posledice nekog iznenadnog napada (agresije). No, još jedanput treba ukazati na imperativ stalne organizacijske i druge spremnosti, na imperativ sprovođenja navedenih mera radi sprečavanja iznenađenja, a pre svega na potrebu moralno-političkog jedinstva, tj. jedinstvenu spremnost svih građana da i po cenu najvećih napora i odricanja brane svoju slobodu i nezavisnost.

I na kraju, citiraću misao kineskog vojnog teoretičara Sun Cu Vua od pre 2.500 godina: »Ratna veština uči nas da se ne pouzdamo u verovatnoću nedolaska neprijatelja, već da se oslonimo na našu sopstvenu spremnost da ga dočekamo.

Znači, ne na mogućnost da neprijatelj neće napasti, već radije na činjenicu da je naš položaj takav da nas može napasti, tj. da mu se isplati da nas napadne«.

S U M M A R Y

POSSIBILITY FOR STRATEGIC SURPRISE AND MEASURES FOR ITS PREVENTION CONTAINED IN THE TOTAL NATIONAL DEFENCE CONCEPT

On the basis of an analysis of historical experiences the conclusion is drawn that the unpreparedness of the adversary was always a chance for the aggressor. A prepared defender, even if much inferior in technology, could not be surprised on strategic or operational level if he had undertaken necessary measures, while he was able to prepare his own numerous surprises to the aggressor.

Some concepts of defence are more and some less vulnerable to sudden attacks. In the measure in which the defence is based on the total national resistance, the effects of surprise are considerably reduced. Such a defence is not easily surprised, under the condition, of course, that the defence is maintained at a reasonably high degree of readiness, i.e. if the overall defence forces can be activated and brought to bear in as short time as possible.

R E S U M E

SUR LES CHANCES D'UNE SURPRISE STRATEGIQUE ET SUR LES MESURES A PRENDRE POUR LA PREVENIR SELON LA CONFECTION DE DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

Faisant une analyse de différentes expériences historiques, l'auteur conclut qu'un ennemi mal préparé offrait toujours des chances de surprise. Un défenseur préparé, quoique bien inférieur du point de vue technique, ne se laisse pas surprendre, toutes proportions stratégiques et opérationnelles gardées, s'il a su prendre les mesures nécessaires, et se voit même capable d'infliger diverses surprises à l'agresseur.

Face à une attaque surprise certaines conceptions de défense sont moins vulnérables, alors que d'autres le sont plus. Lorsque la défense repose sur la résistance que livre le peuple tout entier l'effet de la surprise est considérablement diminué. Une telle défense se laisse difficilement surprendre; bien sûr, à condition qu'elle soit dotée d'un degré de préparatifs préalablement déterminé, c'est-à-dire de voir toutes ses forces sur pied de guerre dans un laps de temps aussi court que possible.

РЕЗЮМЕ

ВОЗМОЖНОСТЬ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ВНЕЗАПНОСТИ И МЕРЫ ПО ЕЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ В КОНЦЕПЦИИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

На основании анализа исторического опыта делается вывод, что неготовность противника всегда предоставляла шансы для достижения внезапности. В отношении готового обороняющегося, даже и весьма уступающего в технике, нельзя достичь внезапности в стратегических и оперативных масштабах, если он предпринял необходимые меры, причем он мог подготовить многочисленные сюрпризы для агрессора.

Некоторые концепции менее, а некоторые более чувствительны к внезапным действиям. Если оборона покоится на всенародном сопротивлении, тогда последствия внезапности значительно уменьшаются. В отношении такой обороны трудно достичь внезапности, разумеется, при условии обладания ею опеределенной степенью готовности, т. е. при условии вступления совокупных сил в кратчайший срок в действие.